

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/229683,80-rocznica-powstania-Zrzeszenia-Wolnosc-i-Niezawislosc.html>
27.02.2026, 08:57

80. rocznica powstania Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”

13 września 2025 roku w Warszawie odbyły się uroczystości upamiętniające 80. rocznicę powstania Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”. W obchodach wziął udział dr hab. Karol Polejowski, zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej.

13.09.2025

[Wolność i Niezawisłość](#)

Centralne obchody rozpoczęły się na placu Marszałka Józefa Piłsudskiego, gdzie odbył się Apel Pamięci połączony ze składaniem wieńców i wiązanek kwiatów na płycie Grobu Nieznanego Żołnierza. Następnie uczestnicy udali się na Cmentarz Wojskowy na Powązkach, gdzie w Panteonie Żołnierzy Wyklętych zebrani oddali hołd bohaterom.

Na zakończenie obchodów uczestnicy zgromadzili się w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL. Przy Ścianie Straceń złożono wieńce oddając cześć ofiarom komunistycznych represji. Podczas uroczystości głos zabrał zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dr hab. Karol Polejowski, który w swoim wystąpieniu podkreślił znaczenie działalności żołnierzy WiN w walce o wolną i niepodległą Polskę:

- Zrzeszenie było kontynuacją Polskiego Państwa Podziemnego, uznającego legalnie działający rząd Polski na uchodźstwie. Ci, którzy zdecydowali się z bronią w ręku walczyć dalej, stanowili część Wojska Polskiego.

Idealy, które przyświecały członkom Zrzeszenia są ważne i dla nas dzisiaj. Bo my wszyscy tutaj dzisiaj zgromadzeni w dalszym ciągu jesteśmy głęboko przekonani, że Polska musi być wolna, niezawisła i suwerenna. To dlatego poczuwamy się do wspólnoty z tymi, którzy tworzyli Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość.

Michał Wenklar: O wolność i niezawisłość

2 września 1945 r. powstało Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, najważniejsza organizacja powojennego podziemia niepodległościowego.

Zajęcie Polski przez Armię Czerwoną, sowiecki terror i budowa struktur państwowych przez podporządkowanych ZSRS polskich komunistów zmusiły podziemne wojsko do zmiany form działalności. Nie spełniły się słowa, jakie słyszeli po złożeniu przysięgi żołnierze Armii Krajowej: „Zwycięstwo będzie twoją nagrodą”. Zwycięstwa nie było, a ostatni komendant gen. Leopold Okulicki „Niedźwiadek” uznał AK za organizację zbyt liczną i zbyt zdekonspirowaną, by na niej oprzeć dalsze działania na rzecz suwerenności Polski. 19 stycznia 1945 r. AK została rozwiązana. Żołnierze usłyszeli w ostatnim rozkazie, że mają kontynuować walkę o niepodległość, ale w nowych warunkach każdy z nich ma być sam dla siebie dowódcą. Decyzja Okulickiego prawdopodobnie ocaliła wielu akowców przed represjami, wprowadziła jednak zamęt, pozbawiając ich jasnych wytycznych co do dalszego postępowania. Sprawiała też, że masy akowskie nie zostały automatycznie zaangażowane w zorganizowany opór przeciw nowej władzy

i że powojenne podziemie było tak zróżnicowane.

AK - NIE - DSZ

Po ok. 400-tysięcznej podziemnej armii nie pozostała jednak pustka. Z jednej strony powstały struktury AK w Likwidacji, zajmujące się m.in. zagospodarowaniem środków materialnych, uporządkowaniem spraw personalnych (żołdy, awanse) czy dokumentacją dotychczasowej działalności. Z drugiej strony na taką właśnie sytuację nową, sowieckiej okupacji, szykowana była kadrowa organizacja „NIE”, tworzona od wiosny 1944 r. przez gen. Augusta Fieldorfa „Nila”.

Struktura ta nie spełniła jednak pokładanych w niej nadziei, nie rozwinęła szerszej działalności, a po aresztowaniu gen. Okulickiego wśród 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, została uznana za zdekonspirowaną i rozwiązana. Próba objęcia na nowo byłych akowców siatką organizacyjną – zarówno w celu uchronienia ich przed represjami i pochopnymi działaniami, jak i do realizacji nowych wytycznych – była Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj, powołana 7 maja 1945 r. Na jej czele stanął były szef Biura Informacji i Propagandy AK płk Jan Rzepecki „Ożóg”. Zgodnie z koncepcją Rzepeckiego DSZ próbowała ograniczać działalność zbrojną, zachęcać byłych akowców do jawnej działalności i włączenia się w prace nad odbudową Polski po wojennych zniszczeniach, do rezygnacji z akcji mogących eskalować napięcie i prowokować represje. Apele te nie mogły jednak przekonać tych żołnierzy, którym właśnie represje NKWD i UB uniemożliwiały przejście do cywilnego życia lub zmuszały do powrotu „do lasu”.

Organizacja społeczno-polityczna

Utworzenie w czerwcu 1945 r. zapowiadzanego w Jałcie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej zmieniło sytuację Polski. Alianci uznali nowy rząd, oczekując, że przeprowadzi on wolne wybory. Przywódcy polskiego podziemia postanowili dostosować taktykę do nowych warunków, licząc na polityczny przełom po wygranych przez legalnie działającą opozycję wyborach. Uznano jednocześnie, że kontynuacja konspiracji zbrojnej jest pozbawiona sensu. 6 sierpnia 1945 r. DSZ została rozwiązana. W rozkazie likwidacyjnym płk Rzepecki wyrażał nadzieję, że byli akowcy będą budować przyszłość nowej Polski „z hasłem wolności obywatela i niezawisłości bytu narodowego”.

Nową formą walki o „wolność obywatela i niezawisłość bytu narodowego” miała już kierować nowa organizacja. 2 września 1945 r. na warszawskim Żoliborzu doszło do spotkania pięciu pułkowników, byłych oficerów AK z dotychczasowego kierownictwa Delegatury Sił Zbrojnych – Jana Rzepeckiego, Antoniego Sanojcy, Janusza Bokszczanina, Franciszka Niepokólczyckiego i Jana Szczurka-Cergowskiego. Powołano wówczas Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”. W pierwotnie przyjętej nazwie „Ruch Oporu bez Wojny i Dywersji Wolność i Niepodległość” zawarto podstawowe założenia organizacji, mającej się pozbyć wojskowego charakteru i przeorientować na działalność cywilną. Zgodnie z tym założeniem określono wewnętrzną strukturę – poszczególnymi szczeblami kierowały zarządy, nie komendy, a na ich czele stali prezesi, nie komendanci.

Prezesem WiN został Rzepecki. Wśród jego najbliższych współpracowników znajdowali się m.in. wiceprezes Janusz Bokszczanin i sekretarz generalny Tadeusz Jachimek „Ninka”. Organizacja została podzielona na trzy obszary. Obszar Centralny obejmował województwa białostockie, lubelskie, warszawskie, łódzkie i kieleckie. Na jego czele stał Józef Rybicki „Maciej”. Obszarem Południowym, obejmującym Małopolskę i Śląsk, kierował Antoni Sanojca „Cis”, a po nim Franciszek Niepokólczycki „Żejmian”. Najślabczy był Obszar Zachodni, kierowany przez Jana

Szczurka-Cergowskiego „Sławbora”. W jego skład wchodziły Wielkopolska i Pomorze. Zakładano dalszą rozbudowę struktury w terenie, często pokrywającej się w praktyce z dotychczasową strukturą AK.

Wyborów sfalszować nie damy

Powstanie WiN wynikało z założenia, że losy Polski rozstrzygną się w kraju, na drodze politycznej, a rząd RP na Uchodźstwie stracił realny wpływ na sytuację.

WiN odcinał się zatem od władz uchodźczych i obecnej dotąd w strukturach podziemnych zasady legalizmu. Żądano za to umożliwienia powrotu politykom z uchodźstwa, domagano się też ponownego rozpatrzenia przez światowe mocarstwa sprawy polskiej granicy wschodniej.

Szansę na odzyskanie wolności organizatorzy WiN widzieli w zagwarantowanych przez mocarstwa zachodnie wyborach. Celem organizacji konspiracyjnej miała być walka o ich uczciwy przebieg i wspieranie jawnie działających ugrupowań o niepodległościowym programie – czyli de facto Polskiego Stronnictwa Ludowego Stanisława Mikołajczyka. Należało uodpornić społeczeństwo na komunistyczną propagandę i przeciwdziałać przedwyborczemu terrorowi władz. W ostatnich słowach deklaracji ideowej pisano:

Żądamy, aby wybory były poprzedzone wprowadzeniem wolności zrzeszania się, prasy i propagandy wyborczej, usunięciem z kraju obcej policji tajnej, oraz wyjściem z kraju obcych wojsk. Wyborów sfalszować nie damy!!!

WiN nie był jednolitą organizacją i nie przybrał kształtu zapowiedzianego w pierwotnych założeniach. W Obszarze Centralnym, a szczególnie na ścianie wschodniej, funkcjonował po prostu jako przedłużenie AK. Tak traktowali Zrzeszenie sami żołnierze, nie wierzący z reguły w możliwość odsunięcia komunistów od władzy w wyborach, nierozumiejący sensu istnienia podziemnej organizacji politycznej. W ramach WiN istniały – wbrew założeniom – większe zgrupowania i oddziały partyzanckie, m.in. Hieronima Dekutowskiego „Zapory” na Lubelszczyźnie, Mariana Bernaciaka „Orlika” na pograniczu Lubelszczyzny i Mazowsza czy Kazimierza Kamieńskiego „Huzara” na Białostocczyźnie. Lepiej model Rzepeckiego funkcjonował w Obszarze Południowym, gdzie w istocie koncentrowano się na działalności informacyjno-uświadamiającej. Natomiast najmniej liczny i najkrócej trwający Obszar Zachodni skupiał się na działalności wywiadowczej i utrzymywaniu łączności z Zachodem, nie rozbudowując terenowych struktur organizacyjnych.

Od Rzepeckiego do Cieplińskiego

Działalność WiN, odmiennie wyglądająca w poszczególnych obszarach, zmieniała się też wraz z ewolucją sytuacji politycznej oraz z wymianą kierownictwa, po likwidacji przez UB kolejnych Zarządów Głównych. I Zarząd trwał zaledwie dwa miesiące. 31 października 1945 r. została aresztowana szefowa łączności zagranicznej Emilia Malessa „Marcysia”, a po jej zeznaniach 5 listopada zatrzymano Jana Rzepeckiego, który w ciągu kilkudziesięciu godzin zaczął ujawniać I Zarząd –lokale, fundusze, sieć. Rzepeckiego skazano w lutym 1947 r. na stosunkowo niską karę 8 lat więzienia, a następnie ułaskawiono. Ponownie aresztowany w 1949 r. był więziony bez procesu do 1955 r.

Próbował odbudować I Zarząd Jan Szczurek-Cergowski, prezes Obszaru Zachodniego, ale wkrótce został wraz z otoczeniem aresztowany. Zachodnie struktury WiN już się nie odrodziły. Na czele II Zarządu Głównego stanął ostatni pozostający w kraju na wolności członek spotkania z Żoliborza,

Franciszek Niepokólczycki. Centrum kierowania organizacją przesunęło się na południe kraju. Nowy prezes wycofał się z wcześniejszych stwierdzeń o utracie przez Rząd RP na uchodźstwie racji bytu. Na przełomie sierpnia i września 1946 r. wysłano na Zachód emisariuszy II Zarządu, którzy następnie uruchomili w Londynie Delegaturę Zagraniczną WiN. Odbudowano sieć łączności z krajem, umożliwiono przerzut pieniędzy do Polski.

Dziesięć miesięcy rządów Niepokólczyckiego to apogeum działalności Zrzeszenia „WiN”. W tym czasie zorganizowano największe akcje propagandowe, m.in. przed tzw. referendum ludowym z czerwca 1946 r. W lecie 1946 r. zainicjowano akcję „O” („Odpluskwianie”), wzorowaną na antyhitlerowskiej akcji „N” z okresu okupacji. Uderzano w niej szczególnie w działaczy PPR. Prowadzono też akcję „Ż” skierowaną do żołnierzy „ludowego” Wojska Polskiego. Wywiad prowadziły Brygady Wywiadowcze WiN. II Zarząd Główny nawiązał też kontakty z PSL, a także z ambasadami państw zachodnich w Warszawie. Na Zachód przekazano „Memoriał do Rady Bezpieczeństwa ONZ”, mający poinformować światową opinię o sytuacji w Polsce.

Praca ta została jednak zatrzymana. W sierpniu 1946 r. miała miejsce wsypa w tarnowskich strukturach Brygad Wywiadowczych, która w wyniku brutalnego śledztwa doprowadziła UB do kierownictwa II Zarządu. Niepokólczycki został aresztowany 22 października 1946 r. Latem 1947 r. przeprowadzono tzw. proces krakowski, w którym sądzono działaczy WiN i polityków PSL. Niepokólczycki został skazany na karę śmierci, ale go ułaskawiono, więzienie opuścił w 1956 r. Stracono symbolizujących łączność WiN z piłsudczykowską II Rzeczpospolitą jego doradców politycznych – Józefa Ostafina i Alojzego Kaczmarczyka oraz kierownika akcji „Ż”, także legionistę Waleriana Tumanowicza.

Po aresztowaniu Niepokólczyckiego równolegle prace nad budową nowego zarządu rozpoczęli prezes Obszaru Południowego Łukasz Ciepliński „Pług” i prezes Obszaru Centralnego Wincenty Kwieciński. Ten ostatni powołał III Zarząd Główny, ale po kilku tygodniach został aresztowany. W tej sytuacji zwierzchnictwo nad organizacją przeszło do IV Zarządu Głównego, z prezesem Cieplińskim na czele.

IV Zarząd działał w najtrudniejszej sytuacji. Minęło już referendum, po nim wybory ze stycznia 1947 r. – nie udało się zapobiec fałszerstwom, droga do odzyskania niepodległości metodą działań politycznych w kraju okazała się nierealna. WiN jednak kontynuował działalność, koncentrując się na działalności propagandowej i wywiadowczej. Jego działacze liczyli na nowy konflikt światowy, w którym państwa zachodnie pokonałyby ZSRS.

Aresztowanie Cieplińskiego w listopadzie 1947 r. zakończyło funkcjonowanie ogólnopolskiego podziemia wywodzącego się wprost z AK, choć niektóre struktury WiN przetrwały jeszcze kilka miesięcy. 14 października 1950 r. Ciepliński został skazany pięciokrotnie na karę śmierci. Wraz z sześcioma najbliższymi współpracownikami został rozstrzelany 1 marca 1951 r. w więzieniu na Mokotowie.

Przez szeregi WiN przewinęło się ok. 20-30 tys. osób. Była to bez wątpienia najważniejsza organizacja powojennego podziemia niepodległościowego, zarówno co do liczby działaczy, jak i skali działalności. Choć wewnętrznie zróżnicowana i targana wieloma sprzecznościami (kwestia legalizmu i uznania Rządu na Uchodźstwie, nie do końca zrealizowane przejście z pracy wojskowej na cywilną, stosunek do działalności zbrojnej), dla większości konspiratorów stanowiła po prostu przedłużenie AK, dowodząc ciągłości oporu przeciw niemieckiemu, a później komunistycznemu zniewoleniu.

Polecamy:

- [Artykuły na portalu przystanekhistoria.pl](#)
 - [Wystawa elementarna IPN - Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”](#)
 - [Do pobrania artykuł: Wojciech Frazik: Wyborów sfałszować nie damy! Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”](#)
 - [„Biuletyn IPN” nr 9/2020 - Nowe spojrzenie na WiN](#)
 - [Publikacja: Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” 1945-1948](#)
 - [Publikacja: W kleszczach totalitaryzmów. Łukasz Ciepliński \(1913-1951\). Tom I. Prawość i męstwo](#)
 - [Publikacja: Władysław Siła-Nowicki. Żołnierz i konspirator 1939-1956](#)
 - [Publikacja: Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny, t. V](#)
 - [Komiks: Wojenna odyseja Antka Srebrnego 1939-1946. Zeszyt 9. W matni 1946 r.](#)
- [Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Warszawa

Centrala

Wolność i Niezawisłość

Uroczystości